

Regeringens proposition

1984/85: 163

om barns ansvar för rättegångskostnader i mål om underhåll;

beslutad den 21 mars 1985.

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

STEN WICKBOM

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa särskilda regler om rättegångskostnader i mål om underhåll till barn för fall då barnet förlorar målet. Om det finns särskilda skäl får sålunda domstolen förordna att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad. Finns det inga särskilda skäl och har barnet företrätts av en förälder som varaktigt bor tillsammans med barnet, skall föräldern i stället för barnet åläggas att ersätta motparten dennes rättegångskostnad. Bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 juli 1985.

Förslag till**Lag om ändring i föräldrabalken**

Härigenom föreskrivs att i 7 kap. föräldrabalken¹ skall införas en ny paragraf, 19 §, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse**7 kap.**19 §*

I mål om underhåll till barn gäller följande avvikelser från 18 kap. rättegångsbalken, om barnet förlorar målet.

Om det finns särskilda skäl, får förordnas att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad. Finns det inte sådana skäl och har barnet i rättegången företrätts av en förälder som varaktigt bor tillsammans med barnet, skall föräldern i stället för barnet åläggas att ersätta motparten dennes rättegångskostnad.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1985.

Äldre bestämmelser gäller alltså i fråga om mål, vari talan väckts före ikraftträdandet.

¹ Balken omtryckt 1983: 485.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1985-02-28

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Lundkvist, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Leijon, Peterson, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg, Wickbom

Föredragande: statsrådet Wickbom

Lagrådsremiss om barns ansvar för rättegångskostnader i mål om underhållsbidrag till barn

1 Inledning

I mål vid domstol om underhållsbidrag till barn anses barnet vara part. Är barnet under 18 år utförs barnets talan av en ställföreträdare, i allmänhet vårdnadshavaren. Enligt huvudregeln i 18 kap. 1 § rättegångsbalken (RB) gäller i dessa mål att den förlorande parten skall betala den vinnandes rättegångskostnader. Förlorar barnet målet, skall det alltså förpliktas att ersätta motpartens rättegångskostnader. Hade motparten allmän rättshjälp, skall betalningsskyldigheten såvitt avser motpartens rättshjälpkostnader fullgöras till staten.

Riksdagen har under de senaste åren vid upprepade tillfällen tagit ställning till motionsyrkanden rörande barns ansvar för vinnande motparts rättegångskostnader i mål om underhållsbidrag (se LU 1975/76:33, 1978/79:9, 1979/80:26, 1982/83:24 och 1983/84:18). Frågan har på nytt behandlats av lagutskottet under innevarande riksmöte (LU 1984/85:1y) och har vidare aktualiserats i en motion (1984/85:835). I motionerna har framhållits att gällande ordning kan få stötande resultat. Det har sålunda hänt att exekutiva åtgärder vidtagits mot barnet efter många år när detta börjar få egna inkomster. I motionerna och lagutskottets betänkanden i ämnet har olika lösningar diskuterats, t. ex. att ställföreträdaren i stället för barnet skall svara för rättegångskostnaderna resp. att kostnaderna skall kvittas, dvs. vardera parten får stå för sina egna kostnader oavsett utgången av målet. Också möjligheterna att generellt efterge statens fordran mot ett barn som ålagts att återbetala motpartens rättshjälpkostnader har uppmärksamrats.

Vid 1978/79 års riksmöte konstaterade lagutskottet (LU 1978/79: 9) att gällande rättegångskostnadsregler på detta område inte var helt tillfredsställande och att bestämmelserna borde ses över. Vad utskottet anfört gav riksdagen som sin mening regeringen till känna. Riksdagens skrivelse överlämnades sedermera till rättegångsutredningen (Ju 1977: 06).

Rättegångsutredningen diskuterar den aktuella frågan i sitt betänkande (SOU 1982: 26) Översyn av rättegångsbalken I. Utredningen har emellertid inte ansett sig kunna finna någon helt godtagbar lösning på problemet. Betänkandet, som remissbehandlats och vars förslag i vissa delar redan genomförts, bereds f. n. inom justitiedepartementet med sikte på att ett förslag skall kunna remitteras till lagrådet mot slutet av år 1985. Riksdagsbehandling kan alltså äga rum tidigast våren 1986.

En sammanställning av remissyttrandena över rättegångsutredningens betänkande finns tillgänglig i justitiedepartementets ärende dnr 1902-82.

Frågan om rättegångskostnaderna i mål om underhållsbidrag har tagits upp också i en skrivelse den 9 mars 1982 från Sveriges domareförbund.

Det är angeläget att frågan om barns ansvar för rättegångskostnader i underhållsmål snarast löses. Jag avser därför att nu ta upp frågan till separat behandling.

2 Gällande ordning

2.1 Kostnadsansvaret

Enligt 7 kap. föräldrabalken (FB) är föräldrarna underhållsskyldiga mot sina barn. Underhållsskyldigheten upphör när barnet fyller 18 år. Om barnet vid denna tidpunkt går i skolan eller återupptar sin grundutbildning före fyllda 19 år, är föräldrarna underhållsskyldiga så länge skolgången pågår, dock längst intill dess barnet fyller 21 år. Den som inte har vårdnaden om barnet och inte heller varaktigt bor tillsammans med detta skall fullgöra sin underhållsskyldighet genom att betala underhållsbidrag till barnet (7 kap. 2 § första stycket 1 FB). Står barnet under båda föräldrarnas vårdnad men bor barnet varaktigt hos endast den ene av dem, är den andre bidragsskyldig (7 kap. 2 § första stycket 2 FB). I frågor om underhållsbidrag företräds ett barn som är under 18 år av en ställföreträdare, oftast vårdnadshavaren. Som nämnts är det emellertid barnet som är part i en process angående underhållsbidrag.

I mål om underhållsbidrag gäller RB:s bestämmelser om rättegångskostnader. Enligt huvudregeln i 18 kap. 1 § RB skall som nämnts en part som förlorar ett mål ersätta motparten dennes rättegångskostnader. Har den vinnande parten allmän rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1972: 429, omtryckt 1983: 487) skall den förlorande parten i stället ersätta staten vad som utgått i rättshjälpskostnad.

Frågor om underhåll kan behandlas inom ramen för t. ex. mål angående

äktenskapsskillnad eller vårdnad. I mål om äktenskapsskillnad brukar domstolen förordna enligt 18 kap. 2 § RB att kostnaderna skall kvittas. I vårdnadsmål skall enligt 6 kap. 22 § FB kostnaderna kvittas i normala fall. När underhållsfrågan prövas i mål av aktuellt slag kvittas i allmänhet även kostnaderna för underhållsdelen av målet, om inte underhållsfrågan behandlas särskilt efter det att övriga frågor redan klarats av genom dom som vunnit laga kraft (jfr NJA 1982 s. 376).

Möjligheten att i rättegångskostnadshänseende behandla frågan om underhållsbidrag på samma sätt som frågor om äktenskapsskillnad eller vårdnad medför att huvudregeln i 18 kap. 1 § RB får praktisk betydelse i stort sett bara när talan om underhållsbidrag förts separat, dvs. främst i mål om jämkning av ett underhållsbidrag som redan fastställts genom dom eller avtal.

Enligt 18 kap. 4 § RB kan domstolen även i vissa andra fall förordna om kvittning av kostnaderna eller jämka den enes kostnadsersättning, nämligen om parterna ömsom vunnit och förlorat eller om ett yrkande endast delvis bifallits (jfr NJA 1973 s. 623). Vidare kan en part oavsett utgången bli skyldig att ersätta motparten dennes rättegångskostnad om parten gjort sig skyldig till illojal eller försumlig processföring (18 kap. 3 eller 6 §§ RB). Skall parten ersätta kostnaden, kan partens ställföreträdare, ombud eller biträde åläggas att tillsammans med parten solidariskt svara för kostnaderna (18 kap. 7 § RB).

Reglerna om rättegångskostnader kan således medföra, t. ex. i det fall en bidragsskyldig förälder får bifall till sin talan om jämkning av underhållsbidraget, att barnet förpliktas betala föräldrarnas rättegångskostnader eller i förekommande fall ersätta staten utgifterna för föräldrarnas rättshjälp.

2.2 Eftergift av statens fordran m. m.

Har en part ålagts att utge ersättning till staten för motpartens rättshjälp ankommer det på domstolsverket att se till att beslutet blir verkställt, dvs. att parten betalar sin skuld till staten. Beträffande statens fordringar för rättshjälpskostnader gäller bestämmelserna i kungörelsen (1965:921) om bevakning och avskrivning av vissa statens fordringar, m. m. (avskrivningskungörelsen). Enligt kungörelsen skall, när en fordran inte betalas i rätt tid, gäldenären skyndsamt uppmanas att fullgöra sin betalningsskyldighet. Följer gäldenären inte uppmaningen skall lämpliga indrivningsåtgärder vidtas. Därvid kan utmätning äga rum.

I vissa fall kan statens fordran avskrivas. Sålunda kan domstolsverket avskriva en fordran, vars kapitalbelopp är högst 25 000 kr., om ingen eller endast ringa möjlighet finns att få betalning för fordringen eller om indrivningen av den skulle orsaka mer arbete eller kostnad än som är skäligt och indrivningen inte är påkallad från allmän synpunkt. Att en fordran skrivs av medför inte att den betalningsskyldige blir fri från sin skuld utan endast

att åtgärder för bevakning och indrivning som regel inte längre skall företas. Sådana åtgärder skall emellertid åter vidtas om det uppkommer anledning till antagande att betalning för en avskriven fordran kan erhållas utan mer arbete eller kostnad än som är skäligt eller om det är påkallat från allmän synpunkt.

Enligt avskrivningskungörelsen kan en fordran också efterges helt eller delvis. Kammarkollegiet är bevakningsmyndighet enligt avskrivningskungörelsen och har i den egenskapen att ta ställning till om eftergift skall beviljas. Förutsättningarna för att kollegiet skall kunna medge eftergift är att fordringens kapitalbelopp är högst 50 000 kr. och att det på grund av gäldenärens sjukdom eller därmed jämförlig orsak eller av annan anledning måste anses uppenbart obilligt att kräva betalning. Regeringen har möjlighet att efterge en fordran oavsett belopp. Eftergift innebär att staten avstår från sitt fordringsanspråk.

Kammarkollegiet har under senare år haft som fast praxis att på ansökan bevilja eftergift av statens fordran mot ett barn som av domstol ålagts att ersätta staten för motpartens rättshjälp i mål av aktuellt slag. I varje fall gäller detta för fall då barnet inte har egna tillgångar av betydelse.

2.3 Försäkringskassans roll i underhållsmål

Enligt lagen (1964: 143) om bidragsförskott (omtryckt 1976: 277, ändrad senast 1983: 194) och lagen (1984: 1095) om förlängt bidragsförskott för studerande kan bidragsförskott utgå för vad en underhållsskyldig förälder skall betala i underhållsbidrag. Förskottets storlek bestäms med ledning av basbeloppet enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring. Förskottet utgår i princip med fullt belopp även om det fastställda underhållsbidraget är lägre. Bidragsförskotten administreras genom riks försäkringsverkets försorg via de allmänna försäkringskassorna.

När bidragsförskott utgår, skall den underhållsskyldige till försäkringskassan betala det fastställda underhållsbidraget, dock högst med det belopp som motsvarar förskottet. Försäkringskassan får kräva tillbaka utgivna förskott av den underhållsskyldige intill underhållsbidragets storlek. I de fall underhållsbidraget är lägre än bidragsförskottet utgör mellanskillnaden ett rent bidrag från det allmänna som inte kan återkrävas. Försäkringskassan har därigenom ett direkt intresse av att underhållsbidrag inte genom avtal eller dom fastställs till lägre belopp än vad den underhållsskyldige enligt reglerna i FB bör betala.

I 4 § fjärde stycket lagen om bidragsförskott finns spärregler som skall förhindra att bidragsförskott betalas ut med för högt belopp när ett fastställt underhållsbidrag uppenbarligen understiger vad den underhållsskyldige bör erlagga i bidrag. Bestämmelserna innebär att i sådant fall bidragsförskott inte får betalas ut med högre belopp än underhållsbidraget, dvs. med ett belopp som kan återkrävas. Syftet är att förhindra att föräldrarna

genom avtal om ett för lågt underhållsbidrag vältrar över kostnaderna för barnets försörjning på det allmänna. Genom en hänvisning är spärreglerna tillämpliga även när lagen om förlängt bidragsförskott för studerande är tillämplig.

Som jag tidigare nämnde har försäkringskassan på grund av sin återkravsrätt mot den underhållsskyldige intresse av att underhållsbidraget inte är för lågt. Kassan har emellertid inte möjlighet att själv föra talan om fastställande av underhållsbidrag eller höjning av detta, utan en sådan talan måste föras av barnet. Risken för att bidragsförskott kommer att vägras eller betalas ut med reducerat belopp kan medföra att vårdnadshavaren inte vågar träffa avtal om underhållsbidragets storlek. Vårdnadshavaren måste då låta underhållsfrågan prövas av domstol, trots att föräldrarna kanske i och för sig är överens. På motsvarande sätt kan denna risk påverka yrkanden och medgivanden i rättegången.

Samma förhållande gäller om den underhållsskyldige föräldern för talan om jämkning av ett underhållsbidrag som han eller hon anser vara för högt. Med hänsyn till risken att gå miste om ersättning från kassan kan vårdnadshavaren i sådana fall inte utan vidare medge jämningsyrkandet. Detta gäller oberoende av vilken inställning han eller hon för egen del har till yrkandets rimlighet.

3 Rättegångsutredningens överväganden och remissyttrandena

Rättegångsutredningen diskuterar – dock utan att lägga fram något eget förslag – i sitt tidigare nämnda betänkande olika vägar att lösa problemet med barns ansvar för vinnande motparts rättegångskostnader. När det gäller möjligheten att ålägga vårdnadshavaren ett kostnadsansvar anser utredningen att det inte bör ankomma på den att föreslå en reform av det slaget eftersom riksdagen vid upprepade tillfällen avvisat tanken på en sådan lösning och frågan dessutom har en stark familjerättslig anknytning.

En annan lösning skulle enligt utredningen kunna vara att låta kostnaderna kvittas. Utredningen anser emellertid att detta skulle medföra ökade kostnader för det allmänna. Dessutom löser man inte det vidare problemet att en vårdnadshavare i en process som inte rör underhållsbidrag ådrar barnet ett ansvar för rättegångskostnader. Vill man ha en sådan samlad lösning av frågan, ligger det närmast till hands att ändra reglerna i avskrivningskungörelsen. Skulle en kvittningsregel införas, bör den enligt utredningen inte göras obligatorisk. Man bör här kunna göra undantag för det fallet att barnet inte haft skäligen anledning att processa.

De remissinstanser som yttrat sig över betänkandet i denna del vitsordar allmänt att nuvarande ordning inte är tillfredsställande. Ett par remissinstanser menar att en lösning efter kvittningsprincipen är att föredra medan andra anser att man bör lösa frågan genom en generell befrielse från ansvar för motpartens rättshjälpskostnader. Några remissinstanser pekar också på problemet med de av försäkringskassan initierade processerna.

4 Föredragandens överväganden

Mitt förslag: Jag föreslår att följande avvikelser från RB:s kostnadsregler skall gälla i mål om underhållsbidrag till barn för fall då barnet förlorar målet.

Om det finns särskilda skäl får domstolen förordna att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad. Finns det inga särskilda skäl och har barnet företrätt av en förälder som varaktigt bor tillsammans med barnet, skall föräldern i stället för barnet åläggas att ersätta motparten dennes rättegångskostnad.

Skälen för mitt förslag: Som framgår av det tidigare anförda leder de nuvarande reglerna om ansvaret för rättegångskostnader i vissa fall till otillfredsställande resultat när det gäller mål om underhållsbidrag. Eftersom sådana processer juridiskt sett förs mellan barnet och den underhållsskyldige får barnet svara för rättegångskostnaderna om det förlorar målet, trots att det ju praktiskt sett oftast är föräldrarna som tvistar. Den förälder som företrätt barnet i rättegången har inte något ansvar för kostnaderna.

I praktiken är naturligtvis möjligheterna att av barnet få ut ersättning för rättegångskostnaderna inte så stora. Barnet har vanligen inte några inkomster eller andra tillgångar som kan tas i anspråk för ändamålet. Föräldrarnas fordran på ersättning för rättegångskostnaderna anses inte kunna kvittas mot dennes skyldighet att erlägga underhållsbidrag (jfr Beckman – Höglund, Svensk Familjerättspraxis A V 2). Men om barnet t. ex. har ett tillgodohavande på en bankbok, kan detta tas i anspråk genom indrivning.

Har barnets motpart haft allmän rättshjälp kan barnet bli skyldigt att till staten återbetala kostnaden för motpartens rättshjälp. En sådan fordran drivs in av kronofogdemyndigheten som allmänt mål (se 1 kap. 6 § utsökningsbalken och 1 kap. 2 § 3 utsökningsförfordningen, 1981:981). Det är framför allt dessa fall som lett till resultat vilka uppfattas som stötande. Fordringen finns nämligen då registrerad hos kronofogdemyndigheten och kan aktualiseras om barnet skulle få tillgångar som kan tas i anspråk vid indrivning. Som framgår av vad som anfördes inledningsvis inträffar det att exekutiva åtgärder vidtas mot barnet efter många år när det börjar få egna inkomster.

Som jag tidigare nämnde är det redan i dag så att staten brukar efter-skänka sina fordringar avseende rättshjälpskostnader som barn ålagts att betala. Detta förutsätter dock särskild ansökan från barnet. Möjligheten att erhålla eftergift kan inte förutsättas vara allmänt bekant, vilket leder till rättsförluster i praktiken.

Eftersom i princip alla barn som söker eftergift också beviljas sådan, skulle kunna övervägas om inte alla barn som förlorar ett underhållsmål borde slippa återbetalningsskyldighet gentemot staten för rättshjälpskost-

nader. Härigenom skulle man dock inte komma till rätta med de fall då barnets motpart inte haft allmän rättshjälp. Vidare är att märka att barnet i rättshjälpsfallen kan bli ersättningsskyldigt gentemot motparten för dennes rättshjälpsavgift. Frågan bör därför lösas på annat sätt.

Generell kvittning

Mål om underhållsbidrag är principiellt sett av vad man brukar kalla dispositiv natur, dvs. parterna disponerar i princip över hur stort underhållsbidraget skall vara och kan själva göra upp i saken. Beträffande dispositiva mål kan generellt sägas gälla att parterna inte bör gå till domstol förrän de gjort allvarliga försök att lösa tvisten på egen hand. I det sammanhanget har regeln om den förlorande partens ansvar för den vinnandes rättegångskostnader stor betydelse. Genom den regeln tvingas parterna att noga överväga sina möjligheter att vinna målet och att avstå från process när en ståndpunkt inte är väl underbyggd.

I indispositiva mål t. ex. mål om äktenskapsskillnad och vårdnad, ligger saken ofta annorlunda till. I många sådana mål måste saken under alla omständigheter prövas av domstol och det har därför ansetts rimligt att parterna själva i större utsträckning än i dispositiva mål får slutligt svara för de kostnader de haft för rättegången. En regel om att kostnaderna skall kvittas framstår i sådana mål som naturlig.

Det kan emellertid diskuteras om mål om underhållsbidrag fullt ut kan jämföras med andra dispositiva mål. För det allmänna är det i olika hänseenden av betydelse att underhållsbidragen fastställs på ett korrekt sätt enligt reglerna i FB. Att ett barn som växer upp får medel till sitt underhåll är ju till en början givetvis ett allmänt intresse. Jag tänker emellertid här också på den betydelse underhållsbidragets storlek har för försäkringskassans möjligheter att återkräva utgivna bidragsförskott av den underhållsskyldige. Även i andra fall då samhället lämnar stöd till enskilda kan bidragsbeloppets storlek ha betydelse, t. ex. då stödet grundas på familjeekonomin. Genom de spärregler i lagen om bidragsförskott som jag tidigare nämnde har i själva verket parternas möjlighet att fritt avtala om underhållsbidragets storlek i en inte obetydlig utsträckning begränsats i praktiken. Mot denna bakgrund kan det inte anses särskilt anmärkningsvärt med en generell regel om att kostnaderna skall kvittas i mål om underhållsbidrag till barn.

En generell kvittningsregel skulle emellertid sannolikt medföra ökade kostnader för det allmänna, bl. a. med hänsyn till att målandalet kan antas öka om den spärr som ligger i regeln om den förlorande partens ansvar för motpartens rättegångskostnader faller bort. Detta påverkar i sin tur samhällets kostnader för rättshjälp och för domstolarna. Till den negativa kostnadsbilden hör också att kvittning innebär att rättshjälpskostnaderna inte kan återkrävas från en förlorande motpart. Staten får då stå för båda parternas rättshjälpskostnader.

Jag har därför stannat för att inte föreslå en generell regel om kvittning av kostnaderna i nu avsedda fall. Som jag ser det bör emellertid en begränsad möjlighet till kvittning kunna införas. Jag återkommer strax till frågan.

Kostnadsansvar för en förälder som företräder barnet

Skall man kunna lösa den här aktuella frågan utan att frångå de grundläggande principerna om ansvaret för rättegångskostnaderna och utan att åsamka staten ökade kostnader måste man som jag ser det till en början göra avsteg från det hittillsvarande synsättet och behandla den förälder som företräder barnet i underhållsmålet som part såvitt gäller kostnadsansvaret. Eftersom underhållsfrågan i princip också ligger i den förälderns intresse, framstår det som rimligt att denne tar del i ansvaret för rättegångskostnaderna. Om den förälder som processar för barnet – oftast vårdnadshavaren – åläggs ett kostnadsansvar när barnet är tappande part i målet, blir parterna dessutom mera jämspelta i enlighet med de principiella tankegångarna bakom det fulla kostnadsansvaret.

Barnet bör emellertid med den skisserade lösningen vara den som är part i själva målet. Detta innebär att rättshjälp i förekommande fall beviljas barnet, vilket har betydelse bl. a. när maximibeloppet för rättshjälpsavgiften skall bestämmas.

Om den förälder som företräder barnet skall behandlas som part i fråga om rättegångskostnaderna på sätt som nämnts, bör som förutsättning gälla att föräldern varaktigt bor tillsammans med barnet. Det kan ju då förutsättas att föräldern och barnet har sammanflätad ekonomi. Genom en sådan begränsning bör förutsättningarna vara goda för att endast den som har ett direkt ekonomiskt intresse i målet också berörs av ett kostnadsansvar.

Det förtjänar i sammanhanget nämnas att det i praxis har uppstått osäkerhet om vem som skall föra barnets talan i fråga om underhållsbidrag när föräldrarna har gemensam vårdnad om barnet. I underhållsmål får ju vårdnadshavaren föra barnets talan (7 kap. 2 § tredje stycket FB). Enligt en åsikt skall den förälder som barnet bor hos anses behörig att ensam företräda barnet i nu avsedda fall. För denna ståndpunkt finns stöd i prop. 1978/79: 12 s. 159. Enligt en annan åsikt kan dock det kollektiva förmynderskap som den gemensamma vårdnaden för med sig inte brytas på detta sätt. I en angelägenhet där en av vårdnadshavarna har ett intresse stridande mot barnets kan därför den andra föräldern inte ensam vara barnets ställföreträdare. På grund härav måste enligt denna ståndpunkt en god man utses för barnet som träder i båda föräldrarnas ställe. Frågan torde inom kort komma att prövas av högsta domstolen. Jag tar därför inte närmare upp den i detta sammanhang.

Kvittning av kostnaderna i vissa fall

En komplikation som däremot måste belysas i detta ärende kan uppstå i de underhållsmål som föranleds av att försäkringskassan har ansett att underhållsbidraget bör jämkas. Det kan då framstå som obilligt om den förälder som för barnets talan och som kanske är överens med den underhållsskyldige om bidragets storlek eller i varje fall saknar intresse av detta skulle få betala motpartens rättegångskostnader för det fall att barnet förlorar målet. Motsvarande gäller för fall då kassans ståndpunkt har varit avgörande för vårdnadshavarens inställning till ett yrkande om nedsättning av underhållsbidrag från den underhållsskyldiges sida.

I ensamförälderkommitténs betänkande (SOU 1983: 51) Ensamföräldrarna och deras barn har föreslagits bl. a. en förändrad administration och samordning av systemen beträffande underhållsbidrag och bidragsförskott. Kommitténs förslag innebär att prövningen av frågor om underhållsbidrag förs över till försäkringskassorna. Tvister om underhållsbidragets storlek skall alltså inte prövas av allmän domstol utan av försäkringskassan och, efter besvär, av försäkringsdomstol. Syftet med förslaget är att man skall komma till rätta med de problem som nuvarande ordning kan föra med sig i vissa fall. Någon lagstiftning i enlighet med kommitténs förslag på den punkten är dock f. n. inte aktuell. Både detta förslag och angränsande frågor, bl. a. frågan om en ordning med s. k. förhandsbesked från kassan beträffande skäligheten av ett visst underhållsbidrag, bereds vidare inom regeringskansliet. En lösning av rättegångskostnadsfrågan är emellertid så angelägen att man inte bör avvakta resultatet av detta arbete.

Enligt min mening kan man beträffande mål som initieras av försäkringskassan dra vissa paralleller med de indispositiva målen i enlighet med vad jag tidigare antydde. Normalt kvittas kostnaderna i sådana mål. I underhållsmålen begränsas de faktiska möjligheterna att disponera över underhållsfrågan genom reglerna om bidragsförskott. Vårdnadshavarens resp. barnets avtalsfrihet är alltså här begränsad. Även i andra fall kan situationen vara sådan att billighetsskäl talar för kvittning.

Det sagda talar för att domstolarna, när särskilda skäl föreligger, bör kunna ges möjlighet att förordna om kvittning av kostnaderna. En sådan möjlighet bör finnas även för fall där barnets talan förs av t. ex. en särskilt förordnad förmyndare eller en vårdnadshavare som inte varaktigt bor tillsammans med barnet. I sådana fall kan ju ställföreträdaren inte rimligen åläggas något kostnadsansvar.

Frågan är då om en subsidiär kvittningsmöjlighet bör gälla generellt i mål om underhållsbidrag till barn eller bara i de fall barnet förlorar målet. För att kvittningsmöjlighet skall finnas oavsett utgången talar främst intresset av balans mellan parterna i de processer som det här gäller. Om den underhållsskyldige i vissa fall inte får full kostnadstäckning även om han eller hon vinner målet, skulle det ju kunna synas rimligt att kostnaderna kunde kvittas även för det fall att den underhållsskyldige förlorar. Å andra

sidan skulle en reform av den innebörden medföra betydande kostnadsökningar för det allmänna. Dessutom föreligger ju inte på den underhållsskyldiges sida sådana speciella skäl som enligt det tidigare sagda motiverar undantag från en huvudregel om vårdnadshavarens kostnadsansvar. Enligt min mening bör därför kvittningsmöjligheten reserveras för fall då barnet är tappande part.

Jag förordar alltså beträffande mål om underhållsbidrag till barn en särskild lösning av den innebörden att en förälder som företräder barnet och som varaktigt bor tillsammans med detta skall i stället för barnet åläggas att ersätta motparten dennes rättegångskostnader, för det fall att barnet förlorar målet i huvudsaken. Om särskilda skäl föreligger, får i stället kostnaderna kvittas. Även i andra fall då barnet är tappande part bör möjlighet finnas att kvitta kostnaderna, om särskilda skäl föranleder det. Bestämmelser i ämnet bör tas upp i FB.

Kostnadseffekter

Förslaget om att kostnaderna i vissa fall skall kunna kvittas medför att statens möjligheter att kräva barnet på ersättning för motpartens rätts-hjälpskostnader minskar. I praktiken innebär emellertid detta inte någon större skillnad, eftersom staten redan nu brukar efterge sitt krav på ersättning i de aktuella fallen i den mån ansökan om detta görs. För övriga fall inträder en kostnadsökning i praktiken bara i de fall barnet har eller får egna tillgångar som med nuvarande regler skulle ha kunnat tas i anspråk för betalning. Även om sådana fall förekommer – med de stötande resultat som tidigare redovisats – får de antas vara mycket få. Ökningen torde i vart fall kompenseras av det ansvar som nu läggs på den förälder som företräder barnet.

Ikraftträdande

De nya bestämmelserna bör träda i kraft den 1 juli 1985. Äldre bestämmelser bör fortfarande gälla i mål som har anhängiggjorts dessförrinnan.

5 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

lag om ändring i föräldrabalken.

Förslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga*¹.

¹ Bilagan har uteslutits här. Förslaget är likalydande med det som är fogat till propositionen.

6 Specialmotivering

I mål om underhåll till barn gäller följande avvikelser från 18 kap. rättegångsbalken, om barnet förlorar målet.

Om det finns särskilda skäl, får förordnas att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad. Finns det inte sådana skäl och har barnet i rättegången företrätts av en förälder som varaktigt bor tillsammans med barnet, skall föräldern i stället för barnet åläggas att ersätta motparten dennes rättegångskostnad.

Enligt *första stycket* gäller i mål om underhållsbidrag till barn de avvikelser som framgår av *andra stycket*. Särregleringen gäller endast för det fall att barnet är tappande part vilket får betydelse även i situationer som avses i 18 kap. 4 och 5 §§ RB. Vem av parterna som har väckt talan i målet är utan betydelse.

Enligt *första meningen i andra stycket* har domstolen möjlighet att förordna om kvittning av kostnaderna, om särskilda skäl föranleder det. Sådana skäl bör regelmässigt anses föreligga när försäkringskassan har initierat en höjning av underhållsbidraget eller motsatt sig en sänkning av detta. Som underlag för domstolens ställningstagande bör den part som har intresse av att kvittning sker ge in de skriftliga uppgifter han kan ha om kassans inställning i frågan. Har parten inte någon sådan uppgift, kan ett särskilt intyg begäras från kassan.

Särskilda skäl att kvitta kostnaderna kan emellertid också finnas i andra fall. Ofta gäller detta om t.ex. barnet har egen bostad eller vistas mera permanent hos någon släkting men inte har egen ekonomi. Vidare torde som regel anledning till kvittning föreligga om någon annan än en förälder är ställföreträdare för barnet i ett underhållsmål, t.ex. en särskilt förordnad förmyndare (6 kap. FB), en god man (18 kap. FB) eller socialnämnden (7 kap. 14 § FB).

Barnet kan också självt föra talan om det fyllt 18 år. Även då kan särskilda skäl för kvittning föreligga, t.ex. om det är försäkringskassan som till följd av bestämmelserna om förlängt bidragsförskott har initierat rättegången.

Andra meningen av *andra stycket* anger vad som skall gälla när det inte finns några särskilda skäl för kvittning och barnets talan har förts av en förälder som varaktigt sammanbor med barnet. Föräldern skall då i stället för barnet svara för de motpartskostnader som barnet annars enligt 18 kap. RB skulle ha förpliktats att ersätta. Huruvida föräldern varaktigt bor tillsammans med barnet torde få bedömas med ledning av folkbokföringen, om saken är tveksam. Man kan i regel utgå från att föräldern och barnet sammanbor om de är kyrkobokförda på samma bostad (jfr prop. 1978/79: 12 s. 158).

Att föräldern i enlighet härmed behandlas som part i kostnadsdelen medför inga förändringar när det gäller barnets möjlighet att få rättshjälp.

Det är alltjämt barnets och inte förälderns behov av biträdeshjälp och andra förmåner enligt rättshjälpslagen som skall vara avgörande.

Om rätten ålagt föräldern betalningsskyldighet för rättegångskostnader i stället för barnet, är givetvis föräldern behörig att överklaga rättsens beslut i den delen.

Är inte andra stycket tillämpligt gäller de vanliga reglerna i 18 kap. RB.

7 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.

8 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1985-03-13

Närvarande: f.d. justitierådet Hult, regeringsrådet Björne, justitierådet Gregow.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 28 februari 1985 har regeringen på hemställan av statsrådet Wickbom beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i föräldrabalken.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Ingegerd Thuresson.

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1985-03-21

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Lundkvist, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, Andersson, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg, Wickbom

Föredragande: statsrådet Wickbom

Proposition om barns ansvar för rättegångskostnader i mål om underhåll

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till lag om ändring i föräldrabalken.

Föredraganden upplyser att lagrådet har lämnat lagförslaget utan erinran.

Föredraganden hemställer att regeringen föreslår riksdagen att anta det remitterade förslaget.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden har lagt fram.

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 28 februari 1985.

Innehållsförteckning

	Sid
Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	
Förslag till lag om ändring i föräldrabalken	2
Utdrag av regeringsprotokollet den 28 februari 1985	3
1 Inledning	3
2 Gällande ordning	4
2.1 Kostnadsansvaret	4
2.2 Eftergift av statens fordran m. m.	5
2.3 Försäkringskassans roll i underhållsmål	6
3 Rättegångsutredningens överväganden och remissyttrandena	7
4 Föredragandens överväganden	8
5 Upprättat lagförslag	12
6 Specialmotivering	13
7 Hemställan	14
8 Beslut	14
Utdrag ur lagrådets protokoll den 13 mars 1985	15
Utdrag ur regeringsprotokollet den 21 mars 1985	16

